

МОРАЛЬ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ

В умовах формування правової держави зростає значення соціальних регуляторів суспільних відносин, в яких знаходять своє відбиття загальнолюдські потреби й цінності. Суспільство, як будь-яка інша складна система, не може функціонувати та успішно розвиватися без існування певних правил. Вони вказують на бажаний варіант поведінки, що відповідає меті суспільства і може бути ним схваленим. Проте виникає питання, якою є мета суспільства?

Не всі норми права схвалюються суспільством, тому ми не можемо стверджувати про одну мету на всіх. Для чого ж існує суспільство? Досить цікаве питання, яке потребує часу для відповіді та уваги. Чи існує суспільство заради когось або чогось? У кожного знайдеться своя відповідь на це питання і кожен буде розмірковувати лише з точки зору своєї моралі. Прикладом є зміни, введені для нарахування субсидій на новий опалювальний період. Уряд вирішив, що суспільство позитивно відреагувало на таку пропозицію, адже керувався думкою більшості населення, тобто його основною масою, нехтуючи думкою меншості, яка була проти введення. Таким чином, було порушено норми моралі меншості.

Формування правової держави передбачає поступове перетворення права на головний регулятор відносин людини й держави, держави й суспільства, на противагу другорядним – релігії, моралі, естетики та ін., але без моралі – це неможливо.

Отже, що ж таке мораль?

Мораль - це погляди, уявлення і правила, що виникають як безпосереднє відображення умов суспільного життя у свідомості людей у вигляді категорій справедливості і несправедливості, добра і зла, честі, гідності, совісті, обов'язку та ін.

У суспільстві право і мораль тісно пов'язані. Їх співвідношення проявляється в стані єдності, відмінності і взаємодії. Для характеристики кожного з означених явищ необхідно передусім визначити, що являє собою мораль як соціальний регулятор.

Мораль має історичний характер, але за всіх часів критерієм моральних норм виступають категорії добра, зла, чесності, порядності, совісті. Вона охоплює майже всі сфери життя - економіку, політику, право та ін.

«Золотим правилом» моралі, відомим із найдавніших часів, є таке: «(не) роби щодо інших так, як ти (не) хотів би, щоб вони робили щодо тебе».

Отже, яке значення моралі для забезпечення законності?

Законність — це комплексне (принцип, метод, режим) соціально-правове явище, що характеризує організацію і функціонування суспільства і держави на правових засадах.

Термін «законність» як режим є похідним від терміну «закон» і, будучи комплексним поняттям, охоплює всі сторони життя права — від його ролі в створенні закону до реалізації його норм в юридичній практиці. Тобто, термін

«законність» не обмежується одним лише законом і не розповсюджується тільки на закон, а й на інші норми права, записані в нормативно-правовому акті. Законність відображає правовий характер організації суспільно-політичного життя, органічний зв'язок права і влади, права і держави, права і суспільства. Вимога законності рівною мірою стосується вищих органів державної влади, інших державних органів, які ухвалюють у межах своєї компетенції підзаконні акти (сфера правотворчості), безпосередніх виконавців законів — посадових осіб, а також громадських організацій, комерційних корпорацій, громадян (сфера правореалізації) [3].

Право і мораль - засоби соціального нормативного регулювання, що взаємно доповнюють один одного. Їх взаємодія носить конструктивний характер. В реальній дійсності право і мораль функціонують в єдності, переплітаючись між собою, доповнюючи одне одного [1, с. 46-47].

У багатьох випадках правові норми як би виростили з моральних принципів. При цьому, природа правових і моральних норм суттєво відрізняється: норма закону є штучним утворенням, що створене людьми, які відданні інтересам такого штучного утворення, як держава. Проте, це досить суперечливе ствердження. Людина повинна підтримувати свої інтереси заради держави чи, може, навпаки? Саме держава має дбати для суспільства і діяти в його інтересах. Незважаючи на те, що мораль впливає на право, норма закону має відповідати саме моралі осіб, що створюють право. Моральна норма базується на устрої світобудови і природи людини, що є невід'ємною частиною світового устрою [4].

Норми права створюються з урахуванням норм моралі, що панують у суспільстві, виступають як формально (офіційно) визначена міра справедливості, і тому право в широкому розумінні є моральним явищем. Наприклад, заборона убивства – це насамперед моральна заборона, а потім уже правова. Законом передбачена кримінальна відповідальність за наклеп, давання неправдивих показань, підробку документів, шахрайство, які у своїй основі мають неправду як аморальне явище.

Норми права скасовуються у разі невідповідності вимогам норм моралі, яка панує в суспільстві. Наприклад, смертна кара в Україні. Чи морально це?

Навіть якщо більшість населення буде стверджувати, що це нормально і морально, буде певна кількість людей, для яких це взагалі недопустимо, тобто їх мораль не дозволить вбивати тих, кому вони не давали життя, на противагу більшості.

Коли суспільство змінює правила життя, то внаслідок змінюється право, яке має відповідати думці суспільства і моралі кожної особистості. Право забезпечує свободу і одночасно її скасовує. Наприклад, виплата аліментів. Якщо один із батьків (відповідач) ухиляється від виплати аліментів, але в свою чергу пропонує взяти дитину повністю під свою опіку, суд схвалює таку пропозицію, але вона не влаштовує батька чи матір (позивача). Мораль людини в такому випадку не співпадає із мораллю законодавства.

Норми права тлумачаться посадовою особою, яка здійснює правозастосовну діяльність (до уваги береться мораль заявника) та правотлумачну діяльність (до уваги береться мораль особи, яка тлумачить) відповідно до норм моралі, що

панують у суспільстві. Особливо це стосується тих норм права, котрі містять у своєму тексті оцінні поняття так (наприклад, «цинізм», «особливе зухвальство» - у Кримінальному кодексі України), їх неможливо зрозуміти і застосувати без звертання до норм моралі.

Правозастосовний процес, включаючи його останню стадію - прийняття правозастосовного акту, здійснюється з урахуванням норм моралі. Здавалося б, передбачена законом форма протоколу судового засідання не торкається будь-яких моральних цінностей, проте будь-які юридичні правила, які вносять чіткість і певність у взаємовідносини суб'єктів права в процесі правозастосовної діяльності, не є байдужими для моралі [3].

Важливу роль відіграють моральні норми у процесі правозастосовної діяльності при вирішенні конкретних юридичних справ [2]. Так, мотив і мета яких злочинів, інших правопорушень є обов'язковими або додатковими (факультативними) ознаками, що повинні бути встановлені при кваліфікації. А в разі прийняття судового рішення про позбавлення батьківських прав моральний фактор часом є вирішальним. Досить складним не тільки з правового, а й з морального боку є питання тримання взятих під варту і засуджених осіб. До уваги беруться юридичні, соціальні, економічні, географічні і, звісно, моральні фактори сумісного перебування засуджених і їх охорони. Йдеться і про розміщення засуджених за категоріями, умовами тримання, обмеженнями, видами і порядком покарань (покарання не повинні бути жорстокими чи такими, що принижують людську гідність), а також про деякі інші фактори [5,с.228-230].

Отже, мораль є основним важливим чинником для забезпечення законності. Загальнолюдські потреби і цінності повинні виноситись наперед при формуванні правової держави. В суспільстві мають існувати правила для врегулювання поведінки, що будуть формувати норми закону, які в свою чергу, не будуть суперечити нормам моралі, адже перетворення права на головний регулятор відносин без урахування моралі – це неможливо.

Право і мораль тісно пов'язані між собою, а їх співвідношення проявляється в стані єдності та взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави і права: Підручник-К:»Кондор»,2008: -477с.
2. Самолюк Ю. М. Співвідношення права і моралі//Судова апеляція. – Право України., 13.09.2010 р., - № 56
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. - Харків: Консум,2001-655с.
4. Трофименко І.В. Співвідношення правових та моральних норм в романо-германській та мусульманській правових системах // Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Політологія. Соціологія. Право. - 2009. - №2.
5. Цвік М.В., Ткаченко В.Д., Богачова Л.Л. та ін. Загальна теорія держави і права К.: «Право»2009:-432с.